

Andrej Pinter

Gerard A. Hauser: Vernacular Voices: The Rhetoric of Publics and Public Spheres. Columbia: University of South Carolina, 1999
\$ 45.00, 320 strani (ISBN 1-57003-310-2)

Več razlogov je, ki vzpostavljajo ostro polemično napetost med Hauserjevo razpravo *Vernacular voices* in sodobno teoretsko mislijo o javnomnenjskih procesih. Najpomembnejša sta zagotovo avtorjeva obravnava pojma javnost in njegova problemska zastavitev, ki zorni kot, skozi katerega obravnava te procese, naravna vzdolž njihove retorične razsežnosti. Hauser namreč poskuša zgraditi nenavaden, retorični model javnosti; razvija ga v dialogu z uveljavljenimi predstavami, obenem pa aktualizira družbene pojave, ki niso prvič zbudili pozornosti teoretikov javnosti in javnega mnenja.

Ključna ideja Hauserjeve študije je, da retorika, še posebej vsakdanji, neuki in domačijski govori, ponujajo ključ za razumevanje javnosti in javnega mnenja. Retorika je po njegovem mnenju v zgodovinskem smislu konstitutivna za nastanek javnosti in zato predstavlja njihovo nepogrešljivo sestavino. Če je javno mnenje, kakor ga razume Hauser, osrednje gibalno družbe, je retorika njegovo netivo. Na ta način premočrtno sledi izročilu klasične liberalne misli, ki javno mnenje vse od Millovihi spisov dalje prepozna kot komunikacijski pojav, vendar pa ga hkrati v ožjem smislu zastavlja, v duhu postmodernih predstav, kot izrazito diskurzivno formo. Tako uresničuje tudi eno od vztrajnih pričakovanih teorije retorike, ki želi to starodavno dejavnost povezati z delovanjem politike oziroma splošno s področjem političnega.

Hauser svoje razmišljanje pozicionira med racionalistične in empiricistične predstave o javnosti in javnem mnenju. Medtem ko se poskuša polemično osvoboditi predpostavk zgodnje Habermasove teorije o racionalni javnosti, se obenem izrecno oddaljuje tudi od poenostavitve, ki jih od pojmovanja javnega mnenja terjajo javnomnenjska glasovanja. V tem smislu skuša razpreti aktualna razmišljanja o javnosti in javnem mnenju in si med obema omenjenima poloma izoblikovati izvorno izhodišče za proučevanje zastavljenih problemov. Toda prav v tem je ena ključnih vsebinskih pomanjkljivosti Hauserjeve študije. Žal je teoretska niša, ki jo želi odpreti, v zadnjem času že obilno naseljena s sodobnejšimi, smeli bi jim reči kar postmodernimi pojmovanji javnosti in javnega mnenja. Hauser jih ne omenja; čeprav avtorji, kot so Thompson, Garnham, Zolo, pa Peters in drugi že lep čas odpirajo natančno iste konceptualne možnosti, kakor jih išče sam. Tudi njihov premislek se, splošno vzeto, loteva naglo vdirajočih oblik komuniciranja ter njihovih učinkov, pri čemer prav enako kot Hauser opozarjajo na izrazito refleksivne, samoreferenčne in interaktivne značilnosti. Morda res ne izhajajo neposredno iz teorije retorike, zato pa niso nič manj dovezetni za reprezentacijo, diskurzivne konfiguracije in njihove emotivne sestavine.

Neka zanimiva poteza Hauserjevega konceptualnega ogrodja, ki ga bistveno razlikuje od drugih sorodnih poskusov, da bi razgledali konkretno, diskurzivno razsežnost javnomnenjskih procesov, pa še dodatno govori o nujnosti takšnega soočenja oziroma o problematičnosti avtorjevega zapostavljanja. Gre za Hauserjevo obravnavo pojma javnosti in s tem v zvezi moramo še posebej pogrešati, kot omenjeno, kaj izrecnejšega o drugih sodobnih razpravah o tem teoretsko problematičnem, vendar centralnem pojmu družbene misli. V nasprotju z uveljavljenimi predstavami, ki narekujejo opustitev poskusov, da bi javnost veljavno opredelili kot specifično družbeno kategorijo, se Hauser vrača prav k tej ideji. Kot kategorija, ki bi jo opredeljeval angažiran in kritičen odnos do javnih zadev, zavezanost argumentom in preudarna presoja ter v konsenz usmerjeno komunikativno delovanje, se namreč javnost sodobni družbi izmika; ob redkih občasnih in minljivih prebliskih je le redko kaj več kot lippmannovski privid. Hauser prav zaradi povezave med javnostjo in retoriko ohranja zamisel o specifični kategoriji, vendar govori o množici javnosti znotraj tako imenovane mrežne javne sfere (*reticulate public sphere*). Sodobna javna sfera, kot

poudarja, je postala mreža diskurzivnih prizorišč, ki so razpršena po celotni družbi in se v nekaterih primerih širijo tudi izven meja nacionalne države. Na stičiščih takšne mreže se, kot pojasnjuje, zgostijo komunikativna dejanja, navadno kar vsakdanji pogovori ali kramljanja zainteresiranih in angažiranih posameznikov, ki oblikujejo posamezne javnosti; javnosti so tako - v jeziku Herberta Blumerja - predstavljene kot skupine medsebojno povezanih posameznikov, ki skušajo različna mnenja o skupnih problemih uskladiti z vzajemnim vplivanjem, s komuniciranjem.

Da gre v teh primerih za javnosti, ne le za preprosta občinstva ali kakršnekoli druge družbene skupine, Hauserjev model zagotavlja z nizom »retoričnih kriterijev«; tu v nasprotju s Habermasovo zamisljijo, čeprav se njene dediščine ne zna ali noče povsem znebiti, Hauser ne sega po vsebini, marveč po obliki – zanima ga retorična dovršenost izmenjav; po njegovem mnenju si dobro urejena javnost vselej prizadeva doseči čimvišjo retorično kakovost – vprašanje pa je, mar res le to? Med pogoje v tem smislu vključi: prehodnost meja, dejavnostnost, uglašenos jezika s kontekstom, sprejemljive predstave in strpnost. Izrecni poudarek na retoričnosti javnomnenjskih procesov določa tudi Hauserjevo opredelitev javne sfere. Njegovi retorični modeli se izognejo iskanju idealnih, obče sprejemljivih argumentov, na podlagi katerih naj bi se presojalo vrednost odločitev ali dejanj; namesto tega se osredotočajo na način, kako se z nenehno interakcijo gradi privlačnost določenega prepričanja, ki posameznikom ponuja merilo za prepoznanje, presojo in uresničevanje lastnih interesov.

Ob tem se odpira več teoretskih pomislekov. Med najpomembnejše kaže zagotovo uvrstiti problem oblikovanja javnega mnenja, ki ga Hauser ne razčleni natančno: namreč, kako nastajajoča sodba, ki se razširi med javnostmi kot neka skupna predstava o družbenem okolju, postane - ob množstvu javnosti - skupen izraz njihovih spontanih, nestičnih in razpršenih pojavnosti; kako torej postane javno mnenje veljaven izraz družbe, s katerim govori o sami sebi. Neki drugi problem, na katerega kaže ravno tako opozoriti, je na primer, kako razumeti vrzel med retoriko oblasti in retoriko o oblasti: če na ravni vsakdanjih pogovorov in izmenjav med posamezniki izostrimo pozornost na njihovo retorično izvedbo, še vedno nismo premostili vrzeli, ki jo prav ta vsakdanjost razpira v odnosu do sprejemanja političnih odločitev.

Knjiga *Vernacular voices* ni zasnovana le kot teoretska razprava, marveč išče tudi oporo v stvarnem, empiričnem gradivu. Ob polemiki s teoretskimi predpostavkami, ki jo vodi ozadno izgrajevanje izvirnega, retoričnega modela javnosti in javne sfere, ponuja več študij primerov, ki se konceptualno vpenjajo v nastajajoči model. Avtorja zanimajo predvsem pripovedi o vsakdanjiku, moralni diskurzi, kulturni spomin, prisvajanje zgodovinskiosti, tehnologizacija mnenj, kakor jih razbira v življenju sodobne družbe. Za temi pojmi se skrivajo denimo študije naelektrane urbane atmosfere v predvolilni Grčiji; analiza javnih polemik ameriških državljanov ob izidu uradnega poročila tako imenovane Meesejeve komisije o pornografiji; uporaba mnenjskih glasovanj v času ameriških predsedniških volitev; in seveda tudi očrt klasičnega vodnjaka idej za sodobne raziskovalce javnosti in javnega mnenja, namreč očrt nedavnih procesov demokratizacije poprej socialističnih družb vzhodne in srednje Evrope, ki pa jih je mogoče ob vsaj bežni neposredni izkušnji brati mnogo globlje in precej bolj kritično. Zato je morda še najzanimivejša Hauserjeva analiza pisem volilcev, ki so bila naslovljena na ameriškega predsednika Roosevelta med njegovo kampanjo za tretji mandat, leta 1940.

Zdi se, da je uspeh, morda prepričljivost, Hauserjeve zamisli odvisen od dveh problemov, ki prežemata tako njegovo obravnavo empiričnega gradiva kot tudi konceptualno ogrodje: kako ujeti in zamejiti vsebine, ki jih posamezniki posredujejo z različnimi retoričnimi mehanizmi, torej kako skozi retoričnost obdržati vpogled na proces mnenjenja, ter kako na podlagi retoričnosti, ki je v analiziranih primerih praviloma nasprotujoča, antagonistična, razbrati skupno, prevladujoče, konsenzno - na da bi pri tem analizirali konkretne družbene odnose; kako ne ostati samo na ravni retorike. Vtis je, da *Vernacular voices* ne ponuja najbolj prepričljivih odgovorov, čeprav odpira relevantna vprašanja. Ideji, ki jo ponuja Hauser, zagotovo ne manjka niti teoretske ne empirične privlačnosti, vendar se je težko izogniti sodbi, da vse njene možnosti vendarle niso izčrpane.

Proučevanje javnomnenskih procesov glede na neko posebno, retorično razsežnost, ni le teoretsko relevantno, temveč zmore obilno prispevati tudi k plodnejšim rekonstrukcijam javnega življenja. Takšna zastavitev pa žal še čaka blesteče izpeljave; v tem smislu se knjiga *Vernacular voices* ponuja kot nedokončana misel, kot nagovor, ki so ga prekinila glasna vprašanja prisotnega občinstva. Zanimivo bo videti, kakšno bo nadaljevanje razprave...

Maša Komavec

**Alan P. Merriam: Antropologija glasbe. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče - Zbirka Spekter, 2000
4.968 SIT, 285 strani (ISBN 961-6294-19-9)**

“Etnomuzikologija vključuje veliko več kot le strukturalno analizo glasbenega zvoka, kajti glasba je človeški pojav in jo ustvarjajo ljudje za ljudi ter obstaja in deluje v družbenih okoliščinah” je ena od misli, večkrat v različnih kontekstih in različicah podana skozi knjigo Antropologija glasbe, ki je dobila svoj prevod tudi v slovenščini. Morda bo publikacija vzpodbuda za bodoče plodnejše prevajanje tujih etnomuzikoloških velikanov v domač jezik, saj vsaka takšna knjiga, ki jih je v našem prostoru premalo, pomeni še kako dobrodošlo prevetritev pri nas včasih že kar preveč ustaljene, raziskovalne in miselne etnomuzikološke prakse.

Merriamova Antropologija glasbe še danes, po skoraj štirih desetletjih od izida, predstavlja zanimivo in sila uporabno čtivo, tako za preučevalce glasbe kot nedvomno tudi za tiste, ki želijo zvedeti o glasbi in njenemu raziskovanju nekaj več, saj gre objektivno za eno od najvplivnejših etnomuzikoloških publikacij, izdanih po leto 1950. Je pač eno tistih del, ki jih je vredno prebrati večkrat, saj zmore vsakič znova navdušiti pri odkrivanju česa novega.

Tako je mogoče v delu najti tako nasvete kot razlage, zakaj in kako se odpraviti na teren, kakšne so možnosti raziskovalčevega terenskega dela in opazovanja, kot tudi sijajen “priročnik” za vse, ki jih zanima način raziskovanja zvoka samega, ali socialnega, psihičnega in verbalnega vedenja, ali odnosi in pojmovanja med glasbeniki in poslušalstvom. Razčlenjeni in poudarjeni so socialni in kulturni posredniki pri obravnavi skladateljev, glasbenikov in njihovem občinstvu kot pri snovi, ki jo uporabljajo, torej zvoku in iz njega nastali glasbi ter spremljajočih besedilih. Po-sredniki so obravnavani tudi v procesih kot je ustvarjanje, učenje, akulturacija, poimenovanje glasbenih pojmov, postavljanje estetskih meril, ... saj, kot je zapisal avtor: *“Ni veliko kulturnih elementov, ki bi dopuščali možnost izražanja čustev, zabave, komunikacije, itn. v takem obsegu kot glasba.”*

Čeprav je Merriamovo terensko raziskovanje obsegalo večinoma raziskovanje med nepismenimi ljudstvi v petdesetih letih, med Ploskoglavci v severnoameriški Montani, ter v šestdesetih in sedemdesetih letih med afriškimi Basongi in Bashi, se je ukvarjal tudi z jazzom, ameriško ter afro-karibsko glasbo. Vse skupaj pa je izredno lucidno uporabljal pri razreševanju teoretičnih in konceptualnih problemov, ki so verjetno njegov največji prispevek k etnomuzikološki vedi in pri katerih je poudarjal, da naj bi služili boljšemu razumevanju glasbe kot svetovnega človeškega pojava. Svoje zapiske in razmišljanja je objavil v več sto publikacijah, še eno vplivnejših “vzorčnih” knjig predstavlja *Ethnomusicology of the Fleathead Indians*.

Antropologija glasbe obsega tri glavne sklope, začenši z *Etnomuzikologijo*, sestavljeno iz *Proučevanje etnomuzikologije*, *Na poti k teoriji etnomuzikologije* ter *Metode in tehnike*. Drugi sklop *Glasbeni pojmi in vedenje* vsebuje *Temeljne pojme*, *Sinestezijo in medčutne modalnosti*, *Telesno in verbalno vedenje*, *Družbeno vedenje glasbenikov*, *Učenje* ter *Skladateljske procese*. Zaključuje pa s tretjim *Vprašanja in odgovori*, v katerem so nanizane teme: *Proučevanje besedil pesmi*, *Rabe in funkcije*, *Glasba kot simbolno vedenje*, *Estetika in odnosi med umetnostmi*, *Glasba in kulturna zgodovina* in *Glasba in kulturna dinamika*.